

XVIII. ASIR MARAŞ KAZASI'NDA İDARİ YAPI VE SOSYAL HAYAT

Ümmet SOYDEMİR

Kitabe Yayınları: 50

**XVIII. ASIR MARAŞ KAZASI'NDA
İDARİ YAPI VE SOSYAL HAYAT**

Ümmet SOYDEMİR

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Temmuz 2023

ISBN: 978-625-99194-1-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

XVIII. ASIR MARAŞ KAZASI'NDA İDARİ YAPI VE SOSYAL HAYAT

Ümmet SOYDEMİR

Ankara 2023

Ümmet SOYDEMİR

26 Aralık 1979'da Kahramanmaraş ili Türkoğlu ilçesinde doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Türkoğlu'nda tamamladı. 2000 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl Pazarcık İlçesi Karaağaç Köyü ilkokulunda sınıf öğretmeni olarak göreve başladı. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda öğretmen ve idareci olarak çalıştı. 2022'de Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda "*XVIII. Astar Maraş Kazası'nda İdari Yapı ve Sosyal Hayat*" konulu teziyle doktorasını tamamladı. Evli, biri kız üç evladı vardır. İngilizce ve Farsça bilmektedir.

TAKDİM

Bir anne babanın doğup büyüyen ve mürüvvetini gördüğü çocuğu; bir öğretmenin eğitim hayatının bütün süreçlerini geçerek önemli görevler üstlenen öğrencisi; bir çiftçinin çekirdekten büyütüp meyesini hasad etmeye başladığı ağacı insana en büyük hazzı veren olaylardır. Anne baba çocuklarını besleyip büyütüp mürüvvetini görene kadar nice zahmetler çekmişlerdir. Ama o mürüvvet anında bütün çekilenler unutulur, yaşanılan sevince odaklanılır. Öğretmen de öğrencilerini yetiştirirken nice emekler döker. Aynı şekilde o da öğrencisinin geldiği makam, mevki ve görevlerle gururlanır. Çiftçi de bahçesindeki meyvesini dikip büyütürken, onun sulamasını, bakımını yaparken çok büyük zorluklar yaşar. Lakin o ağacın meyvesini ilk hasad ettiğinde bütün yorgunluklarını unuttur. İşte bir akademisyenin de yine kendisi gibi akademisyen olarak yetiştirdiği öğrencisinin mürüvvetini gördüğü zaman bütün yorgunluklarını unuttur ve öğrencisinin ortaya koyduğu eseriyle ve ilerde üstleneceği hocalık göreviyle gurur duyar.

Dr. Ümmet Soydemir de benim mezun ettiğim ikinci doktora öğrencim. Kendisi “XVIII. Asır Maraş Kazası’nda İdari Yapı ve Sosyal Hayat” isimli doktora tezini kitap olarak bastırmak istediğini, buna bir sunus yazısı yazarsam kendisinin çok memnun olacağını söyledi. Ben de zevkle kabul ettim. Bu sebeple bir kaç kelimetmek yerinde olacaktır.

Dr. Ümmet Soydemir’i 2013-2014 eğitim-öğretim yılının güz döneminde tanıdım. O zaman hem öğretmenlik yapıyor, hem de ikinci bir lisans olarak Tarih Bölümü’nde okuyordu. Sonrasında doktora döneminde benim danışmanlığında birlikte çalışmaya başladık. Tez olarak da yukarıda belirttiğim gibi XVIII. Asır Maraş Kazası’nda İdari Yapı ve Sosyal Hayat” konusunu belirledik. Konuyu belirledikten sonra tez bitene kadar sık sık görüştük. Kendisi yaptığımız yönlendirmeler neticesinde başta İstanbul’daki Osmanlı Arşivi olmak üzere Meşihat Arşivi, İSAM araştırma merkezi gibi Osmanlı dönemi kaynaklarını barındıran merkezler; Ankara’da Vakıflar Arşivi gibi yine önemli Osmanlı Dönemi kayıtlarının saklandığı yerlere gitti ve konu ile ilgili gerekli belgeleri, kaynakları topladı. Bunun yanında Osmanlı Belgelerinin okunması konusunda kendisini oldukça geliştirdi.

Bütün bunları yaparken öğrencim Ümmet’in bir de üç tane orta eğitim seviyesinde çocukları var ki onlardan en büyükleri olan Nursel –Allah nazarlardan saklasın- geçen yıl Tıp Fakültesini kazandı. İkinci çocuğu ve birinci oğlu olan Mustafa Fen Lisesi’nde okuyor –Allah başarılarının devamını nasip etsin, üçüncü çocuğu ve ikinci oğlu Celal ise -ona da Allah zihin açıklığı versin- Liselere hazırlık sınavlarına hazırlanıyor. Bütün bunlar planlı, dikkatli ve özverili çalışma ve gayretlerin

sonucudur. Özellikle çocukları zikrettim ki onlar da babalarının bu süreçteki yaşadıklarını örnek alarak daha dikkatli ve disiplinli çalışarak gelecekte üstün başarılar kazansınlar. Gençlerin bütün bu anlattıklarımı dikkate alarak kendilerini bu şekilde planlı çalışmaya alıştırmalarını ve bu arada da değerlerimizi, tarihimizi ve kültürümüzü ele alan kitapları da okumalarını isterim ve bunu yapacaklarına da inanıyorum. Bütün bunların bu hale gelmesinde de ailelerimizin temel taşı olan babaların eşleri ve çocukların anneleri olan görünmez kahramanlar var. Onu da burada anmadan geçmek olmaz. O da evin zarif ve saygıdeğer sahibesi Cennet Hanımdır.

Bütün bunları neden anlattım merak edilebilir. Her bir başarının arkasında büyük emekler var. Bugünün yeni nesilleri özellikle sosyal medyanın yanlış etkilemesiyle kolaydan büyük başarılar kazanmak istiyorlar. Bunun öyle olmadığını zikretmek ve çalışmanın, hususiyetle disiplinli ve devamlı çalışmanın başarıyı getirdiğini göstermek için.

Dr. Ümmet Soydemir'in başarılarının devamını dilerim.

Prof, Dr. Mehmet Zahit YILDIRIM

27.06.2023

KAHRAMANMARAS

ÖN SÖZ

Tarih araştırmalarının yönünün, devletlerin, hükümetlerin tarihini araştırmaktan toplumları ve bu toplumları oluşturan insanların tarihini araştırmaya yönelmesiyle birlikte Şehir tarihi araştırmalarının önemi daha da artmıştır. Buna bağlı olarak ülkemizde de akademik çalışmalar son dönemlerde Şehir tarihi araştırmalarında yoğunlaşmıştır. Başta Şer'iyeye sicilleri olmak üzere büyük oranda Osmanlı dönemi arşiv belgelerine dayanılarak yapılan bu araştırmalarda, Őehirlerin ekonomisi, demografik yapısı ve Şehir toplumunu oluşturan zümreler incelenmektedir. Maraş'ın XVIII. asırdaki siyasi, fizikî ve sosyal yapısının ele alındığı bu çalışmanın da Şehir tarihi alanındaki benzer araştırmalar arasında yer alması hedeflenmektedir.

Bilindiği üzere Şehir tarihi araştırmalarında temel kaynaklardan biri, Őehre atanan idarecilerin atama hükümlerinin, eğitim, sağlık ve sosyal hayatta hizmet vermek üzere vakıflarca kurulan vakfiye senetlerinin, ölen kişilerin geride bıraktığı ve mirasçılarına paylaştırılan terekelerinin ve Őahısların birbirleriyle ilgili hukuki işlemlerinin kaydedildiği iktisadi ve sosyal hayata dair kıymetli bilgileri ihtiva eden Şer'iyeye sicilleridir. Bu siciller, tutulduğu Őehrin idari, hukuki, sosyal ve kültürel hayatına, sanayi, imalat sektörlerine dair çok önemli bilgiler içerirler. Bu sebeple bir Őehrin belirli bir dönem tarihi çalışılacaksa bu defterler, paha biçilemez hazine kıymetindedirler. Ne yazık ki Maraş'ın XVIII. asırdaki Şer'iyeye sicilleri bulunmamaktadır. Bu sebeple araştırmada, Osmanlı Arşivleri yanında Vakıflar Genel Müdürlüğü ve İstanbul Müftürlüğü arşivlerinde bulunan farklı fon ve kodlardaki geniş kapsamlı defterlerden istifade edilmekle yetinilmek durumunda kalınmıştır.

Bu araştırma, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için yedi bölümden oluşturulmuştur. Giriş kısmı olan birinci bölümde, araştırmanın problematiği ortaya konmuş, araştırma konusunun mahiyeti ve yönteminin tespiti ile birlikte, yararlanılan arşiv kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, Maraş tarihi ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölüm, Maraş Kazası'nın coğrafi konumuna ve XVIII. asra kadar olan tarihine ayrılmıştır. Őehrin fizikî yapısı ve mahalleleri, dördüncü bölümde ele alınmıştır. Őehrin idari yapısı, yönetici zümresi, ahi teşkilatı, toplumda ayrıcalıklı bir yeri olan uleması, beşinci bölümde incelenmiştir. Őehrin demografik yapısının ve sosyal hayatın ele alındığı altıncı bölümde, nüfusu oluşturan unsurlar ile birlikte XVIII. asır Maraş'ından Divanıhümayun'a yansıyan, sosyal hayata dair davalar ele alınmıştır. Yedinci ve son bölümde ise vakıf müessesesi ve tarihî gelişimi ele alınmış; araştırma döneminde faal olan medreseler, zaviyeler, cami ve mescitler ile bu müesseselere atanan görevlilerin atanma ve azil sebepleri incelenmiştir.

Uzun süreli ve zor bir mesai sürecini gerektiren bu araştırmada, danışmanlığımı üstlenen ve araştırmanın hemen her aşamasında yol gösterip yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Mehmet Zahit Yıldırım'a, araştırmada takip edilecek usulle ilgili aydınlatıcı tavsiyeleri için hocalarım, Prof. Dr. İbrahim Solak, Prof. Dr. Mehmet Karagöz ve Prof. Dr. Faruk Söylemez'e teşekkürü borç bilirim. Son olarak, çalışma sürecinde maddi ve manevi desteğini esirgemeyen ailemin bütün fertlerine ve çoğu zaman ihmal etmeme rağmen fedakârlık gösteren eşime ve çocuklarıma ayrı ayrı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM -----	5
ÖN SÖZ -----	7
TABLolar LİSTESİ -----	13
GRAFİKLER LİSTESİ -----	13
KISALTMALAR LİSTESİ -----	15
1. GİRİŞ -----	17
1.1. Araştırmanın Problematiği-----	17
1.2. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı-----	17
1.3. Araştırmanın Amaç ve Hedefleri-----	19
1.4. Araştırmanın Soruları-----	19
1.5. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları-----	20
1.5.1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi-----	21
1.5.1.1. Mühimme Defterleri-----	23
1.5.1.2. Atık Şikâyet Defterleri-----	24
1.5.1.3. Ahkâm Defterleri-----	25
1.5.1.4. Kalebend Nefy ve Kıyas Defterleri-----	28
1.5.1.5. Bâb-ı Asâfi Nişan ve Tahvil Kalemî Defterleri-----	29
1.5.1.6. Ruus Kalemî Defterleri-----	30
1.5.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi-----	30
1.5.2.1. Hurufat Defterleri-----	30
1.5.2.2. Anadolu Tafsîl Defterleri-----	40
1.5.3. İstanbul Müftülüğü (Bâb-ı Meşihât) Arşivi-----	41
1.5.3.1. Anadolu Kazasker Ruznamçeleri-----	42
1.5.3.2. Müftü Defterleri-----	43
1.5.3.3. Rumeli ve Anadolu Kadı Defterleri-----	43
1.5.4. Diğer Arşiv Vesikaları-----	44
1.5.5. Siyasetnameler Risaleler Seyahatnameler ve Vekayinameler-----	44
1.6. Araştırma Konusunun Özgün Değeri ve Önemi-----	46
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR -----	47
3. MARAŞ KAZASI'NIN COĞRAFİ KONUMU VE TARİHİ -----	55
3.1. Maraş'ın Coğrafi Konumu-----	55
3.2. Maraş Adı-----	55
3.3. İlkçağlardan XVIII. Asra Kadar Maraş-----	56
4. FİZİKİ YAPI -----	65
4.1. Maraş Şehri-----	65
4.2. İdari Birimlere Ait Yapılar-----	65

4.2.1. Kale-----	66
4.2.2. Beylerbeyi Sarayı-----	66
4.3. Şehirdeki Ticari Yapılar Hanlar ve Hamamlar -----	67
4.4. Maraş'ın Mahalleleri -----	70

5. MARAŞ KAZASI'NIN İDARİ YAPISI VE YÖNETİMİ ----- 101

5.1. Maraş'ın İdari Yapısı-----	101
5.2. Maraş Kazası -----	103
5.3. Ehl-i Örf İdareciler -----	109
5.3.1. Beylerbeyi / Vali -----	109
5.3.2. Maraş Valilerinin Halkla İlişkileri -----	111
5.3.3. Maraş Beylerbeyleri -----	117
5.3.4. Maraşlı Valiler -----	139
5.3.4.1. Abdurrahim Paşa (Sarı Ahmed Efendizâde) -----	139
5.3.4.2. Ferhad Paşa-----	139
5.3.4.3. Dulkadirzâde Ömer Paşa -----	140
5.3.4.4. Kalender Paşa -----	142
5.3.5. Mütesellim -----	143
5.3.5.1. Maraş Mütesellimlerinin İktidar Mücadelesi -----	147
5.3.6. Alaybeyi-----	156
5.3.6.1. Tımar Tezkirecisi-----	165
5.3.7. Çavuşlar Kethüdası-----	166
5.3.8. Yeniçeri Serdarı -----	168
5.3.9. Kethüda Yeri -----	168
5.3.10. Subaşı-----	169
5.3.11. Kale Görevlileri -----	169
5.3.11.1 Kale Dizdarı -----	171
5.3.11.2. Kale Kethüdası -----	173
5.3.11.3. Kale Erleri ve Diğer Görevliler -----	173
5.4. Ehl-i Örf İdarecilerin Halkla İlişkileri-----	174
5.5. Ehl-i Şer' İdareciler-----	177
5.5.1. Kadı-----	178
5.5.2. Naib -----	187
5.5.3. Kâtip-----	191
5.5.4. Muhtız -----	195
5.5.5. Müftü -----	197
5.5.6. Nakibüleşraf Kaymakamı -----	199
5.6. Maraş Uleması-----	203
5.7. Halkın Şehir Yönetimindeki Temsilcileri -----	218
5.7.1. Şehir Nahiye ve Köy Kethüdası-----	218
5.7.2. Âyanlar-----	221
5.8. Ahi Babalar ve Esnaf Teşkilatı-----	224

6. DEMOGRAFİK YAPI VE SOSYAL HAYAT	231
6.1. Nüfus	231
6.2. Nüfus ve Salgın Hastalıklar	234
6.3. Nüfusun Unsurları	235
6.3.1. Seyyid ve Şerifler	235
6.3.2. Köleler	237
6.3.3. Gayrimüslimler ve Müslim-Gayrimüslim İlişkileri	239
6.3.4. Gayrimüslimlerin Temsilcileri	241
6.3.5. Gayrimüslimlerin İbadethaneleri	242
6.3.6. Gayrimüslimlerin Kendi Aralarındaki İlişkileri	242
6.4. Konargöçerler	243
6.4.1. Haremeyn Reayası Olan Konargöçerler	245
6.4.2. Konargöçer Aşiretlerin Eşkîyalık Faaliyetleri ve Nedenleri	246
6.5. Sosyal Hayat	247
6.5.1. Aile	247
6.5.2. Evlilik ve Boşanma	248
6.5.3. Sosyal Hayatta Kadın	253
6.5.4. Sosyal Hayata Dair Davalar	254
6.5.4.1. Alacak Verecek Davaları	254
6.5.4.2. Muamele-i Şer'îyye Uygulamaları	258
6.5.4.3. Vesayet Davaları	259
6.5.4.4. Miras Davaları	261
6.6. Suç ve Ceza	265
6.6.1. Eşkîyalık	265
6.6.2. Cinayet	268
6.6.3. Sahtecilik	270
6.6.4. Remmallık ve Kalpazanlık	271
6.6.5. Hırsızlık	272
6.6.6. Irza Karşı İşlenen Suçlar	273
7. VAKIFLAR	277
7.1. Vakıf Müessesesi ve Tarihi Gelişimi	277
7.2. Vakıfların İdaresi	279
7.3. Vakıf Çeşitleri	280
7.3.1. Mülkiyeti Bakımından Vakıflar	281
7.3.1.1. Sahih Vakıflar	281
7.3.1.2. İrsadi Vakıflar	281
7.3.2. Vakıftan Yararlananlar Bakımından Vakıflar	282
7.3.2.1. Zürrî Vakıflar	282
7.3.2.2. Hayrî Vakıflar	282
7.3.2.3. Yarı Ailevi Vakıflar	283
7.4. Sosyal Hizmetlere Yönelik Kurulmuş Vakıflar	290

7.4.1. Avarız Vakıfları -----	290
7.4.2. Para Vakıfları-----	291
7.5. Haremeyn Vakıfları -----	295
7.6. Kitap Vakıfları -----	297
7.7. Kadın Vakıfları -----	297
7.8. Vakıflar ve Sosyal Hayat -----	299
7.8.1. Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri -----	299
7.8.2. Vakıfların Ekonomik Yönü ve İstihdam-----	300
7.9. Vakıf Müesseseleri ve Vakıf Görevlileri-----	306
7.9.1. Medreseler ve Bukalar -----	306
7.9.2. Tekke ve Zaviyeler -----	328
7.9.3. Cami ve Mescitler -----	352
7.9.4. Camiye Dönüştürülen Mescitler-----	377
7.10. Vakıf Görevlilerinin Atanmaları-----	379
7.11. Vakıf Görevlilerinin Azil Sebepleri -----	381
8. SONUÇ VE TARTIŞMA -----	385
KAYNAKÇA -----	391
EKLER -----	411

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 5.1. XVIII. Asırda Maraş/Dulkadriye Eyaleti Sancak Taksimatı-----	103
Tablo 5.2. XVIII. Asırda Maraş Beylerbeyleri -----	136
Tablo 5.3. XVIII. Asırda Maraşta Görev Yapan Mütesellimler -----	146
Tablo 5.4. XVIII. Yüzyılda Maraş'ta Görev Yapan Kadılar-----	186
Tablo 5.5. Maraş Mahkemesi Kâtip ve Mukayyidleri Berat Tevcih Kayıtları -----	193
Tablo 5.6. XVIII. Asırda Maraş ve Elbistan Nakibüleşrafları -----	202
Tablo 6.1. XVIII. Asır Maraş Kazası Avarızhane Sayıları -----	233
Tablo 7.1. Maraş Vakıflarının Günlük ve Altı Aylık Gelirleri-----	302
Tablo 7.2. Camiye Dönüştürülen Mescitler -----	378

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1. Müracaat Şekline Göre Ahkâm Defterlerindeki Hükümler-----	27
Grafik 1.2. Konularına Göre Maraş Ahkâm Defterleri'ndeki Hükümler -----	28
Grafik 1.3. Tevcih Sebeplerine Göre 1703-1801 Yılları Arasında Maraş Kazası'ndaki Cihet Tevcihleri-----	40